

A.Z. 329

Αφήγηση ζωής της Παρασκευής Λ.-Κ.

Τόπος και έτος γέννησης: Δραπετσώνα, Πειραιά, 1930

Όνομα και επάγγελμα πατέρα: γαλατάς

Όνομα και επάγγελμα μητέρας -

Αριθμός και ονόματα αρσενικών αδελφών: Τρεις αδελφοί: Γιώργος, Παύλος, -

Εκπαίδευση αφηγητή: Τετάρτη τάξη του Δημοτικού

Επάγγελμα	Χρονολογίες
Μοδίστρα	1944

Θρήσκευμα Χριστιανή Ορθόδοξη

Χρονολογία γάμου: 1950

Τόπος/οι κατοικίας	Χρονολογίες
Δραπετσώνα, Πειραιάς	1930
Δρέμισα	1942-1943 - Δραπετσώνα

Όνομα και επάγγελμα συζύγου	Χρονολογίες
Παντελής	

Όνομα και επάγγελμα αρσενικών παιδιών /

Όνομα και επάγγελμα θηλυκών παιδιών /

Ονοματεπώνυμο συνεντευκτή και στοιχεία του

Κατσογιάννη Ευαγγελία, φοιτήτρια ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ (Διδάσκων: Καθηγητής Μ. Γ. Μερακλής. Υπεύθυνη Φροντιστηρίου για τη βιογραφική συνέντευξη: Δρ. Ρ. Κακάμπουρα)

Ημερομηνία της συνέντευξης: 08/04/1999

Σχέση συνεντεύκτριας - αφηγήτριας: θεία - ανιψιά

Τεχνική συνέντευξης: Ημικατευθυνόμενη

Είδος αυτοβιογραφίας ανάλογα με τον τόπο γέννησης και διαμονής: Αστική - πρωτεύουσα

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Πειραιάς, Μεγάλη Τρίτη, 8 Απριλίου 1999. Ιερή Μέρα σήμερα, Ιερή Εβδομάδα. Κι όμως ο κόσμος δεν φαίνεται να συμπάσχει στο Θείο Δράμα. Ο καθένας αγχώνεται να φτάσει εγκαίρως στο αβέβαιο προορισμό του. Τ' αυτοκίνητα στοιβάζονται στις ουρές, κορνάρουν, βρυχώνται σαν άγρια θηρία πασχίζοντας, θαρρείς, να κατασπαράξουν κάθε ελάχιστη κατάνυξης που διαχέουν οι θλιμμένες καμπάνες του Αγίου Παντελεήμονα.

Η ώρα πλησιάζει 5:20 μ.μ. Καταφθάνουμε στο σπίτι της θείας μου. Ταξιαρχών 32, μετά από μια περιπετειώδη «περιήγηση» του ράδιο-ταξί στα δαιδαλώδη σοκάκια της Δραπετσώνας. Πληρώνω τον οδηγό στα γρήγορα και βγαίνω κρατώντας τη μαύρη δερμάτινη φοιτητική μου τσάντα απ' τη μια, ενώ απ' την άλλη κουβαλώ ένα αρκετά βαρύ και μεγάλο ραδιοκασετόφωνο.

Χτυπάω αγχωμένη το κουδούνι της παλιάς διώροφης κατοικίας, κι η θεία μου κατεβαίνει να ανοίξει τρεχάτη αγνοώντας το πονεμένο της πόδι για να με καλωσορίσει! Καλοσυνάτη και εύθυμη όπως πάντοτε, με φιλάει, προσφέρεται να με απαλλάξει από τα «βάρη» κι εγώ βεβαίως αρνούμαι ασυζητητί!.. Ανεβαίνουμε την φρεσκοαβεστομένη εξωτερική σκάλα της αυλής και, σύντομα βρισκόμαστε στο γνώριμο σαλόνι της θείας, που μυρίζει πολυκαιρισμένο ξύλο... Κάθομαι και χαζεύω λίγο τους τοίχους, με τις ασπρόμαυρες οικογενειακές φωτογραφίες, τα χρυσοκεντημένα εργόχειρα, τις υφαντές πάντες με τα παραμυθένια πουλιά, ενώ η θεία μου χάνεται στην κουζίνα για λίγο...

Μόλις έχω στήσει τα σύνεργα μου, κι έχω ετοιμάσει την κασέτα και τα τεφτέρια της συνέντευξης, να σου εμφανίζεται η θεία μου με έναν ασημένιο δίσκο, φιλόξενη όπως πάντα, να σε τρατάρει χίλιες δυο λιχουδιές: καφέδες, νηστήσιμο μπακλαβά, χαλβά, λουκούμια, και ... γλυκό μελιτζανάκι!!... Τι να κάνω η άμοιρη, δε μπορώ να αντισταθώ, εν τω μέσω τέτοιας νηστείας. Καταπίνω λαίμαργα λίγο γλυκό του κουταλιού- λίγη γλυκόζη δεν κάνει κακό σε στιγμές έντασης- και προσπαθώ να την εισάγω στο κλίμα της συνέντευξης... Τώρα προσέχω πως η θεία Βούλα είναι ιδιαίτερα αγχωμένη, η φωνή της τρεμάμενη, μα προσπαθεί με το βλέμμα της περίτεχνα να κρύψει τη συναισθηματική της φόρτιση...

Καταλαβαίνω ότι οφείλω να χαλαρώσω λίγο και βέβαια να τη βοηθήσω και την ίδια να χαλαρώσει... Της λέω λοιπόν: «Θεία μου, σ' αγαπώ πολύ, μην αισθάνεσαι άσχημα, δεν υπάρχει λόγος. Με ενδιαφέρει πολύ να μου διηγηθείς την προσωπική

σου ιστορία, να πεις για τα παιδικά σου χρόνια, το γάμο σου, τις δύσκολες εποχές... Εκφράσου ελεύθερα, μην καταπιέζεσαι, πες ό,τι θες, όλα, ό,τι θυμάσαι! Σου εγγυώμαι πως κανείς δεν θα σε κατακρίνει, ούτε γι' αυτά που λες ούτε για τον τρόπο με τον οποίο τα λες... ειλικρινά».

Αυτά άρεσαν ιδιαίτερα στη θεία μου, την ανακούφισαν θα έλεγα. Χαμογέλασε γλυκά, ρούφηξε μια γουλιά καφέ, πήρε στα χέρια της μια κορνιζούλα με τη φωτογραφία των παιδικών της χρόνων, κι άρχισε να ξετυλίγει μπροστά μου συνειρμικά το κουβάρι της ζωής της... μιας απλής, αρκετά βασανισμένης, και συνάμα ξέγνοιαστης ζωής...

Η μεταγραφή της συνέντευξης

Σ: Θα ήθελα να μου μιλήσεις για τη ζωή σου ξεκινώντας από τα παιδικά σου χρόνια.

Α: Με βάπτισαν Παρασκευούλα. Με φωνάζουν Βούλα. Γεννήθηκα το 1930 και η οικογένεια μας είχε -μετά από μένα- τέσσερα αδέρφια, αγόρια. Μέσα σε έξι χρόνια ήμασταν τέσσερα παιδιά.

Μεγαλώσαμε... εκείνη την εποχή δεν είχαμε πολλά-πολλά: τα παιχνιδάκια μας περιορισμένα, κουκλίτσες με πίτουρο μέσα, μπαλίτσες με ροκανίδια και τέτοια· αλλά είχαμε μια ξεγνοιασιά, που μπορούσαμε να βγούμε στο δρόμο, να παίζουμε, να παίζουμε το κρυφτό, το κουτσό, ας ήτανε και χωματόδρομος... παίζανε και τα παιδιά, τ' αγόρια κάνανε λακουβάκια, με τα μπαλάκια τους, ξεγνοιαστη ζωή. Τ' αγόρια - εκτός από τα μπαλάκια- φτιάχνανε μόνα τους πατίνια: με δυο ροδούλες, ένα ξύλο κάτω, ένα προς τα πάνω, με δυο χερουλάκια και το έκαναν πατινάκι. Βέβαια δε βρίσκανε ούτε δρόμο να το τσουλήσουνε αυτό. Ε, πηγαίνανε λίγο πιο μακριά που υπήρχε άσφαλτος, γιατί, γεννήθηκα εδώ στη Δραπετσώνα, του Πειραιά, και δεν είχε τότε άσφαλτο, ήτανε πολύ λιγοστοί οι δρόμοι με ασφάλτους. Βρίσκανε όμως αυτοί όμως τον άσφαλτο και πηγαίνανε και κάνανε... με το πατίι αυτό. Ή με μια ρόδα: την τσουλάγανε και αυτή με ένα σύρμα και παίζανε. Εμείς, τα κορίτσια παίζαμε και μέσα στο σπίτι, και στις αυλές που υπήρχαν τότε, όλα τα σπίτια ανοιχτά, δεν υπήρχε να κλειδώνουμε τις εξώπορτες, μπαίναμε, παίζαμε και στο δρόμο, πολύ, ενώ τώρα δεν υπάρχουν αυτά βέβαια τα παιχνίδια....

Μετά μεγάλωσα λίγο, πήγα σχολείο εδώ στη γειτονιά μου, ήταν ένα δημοτικό σχολείο, ιδιωτικό. Ε, με τις δασκάλες είχα καλή... με λέγαν για καλή μαθήτριά.

Σ: Είχες δασκάλους ή δασκάλες;

Α: Δασκάλα, ναι, και την θυμάμαι ακόμα που τη λέγανε Κρεμέζη [γελάει εύθυμα]... και επειδή ήμουνα... η φωνή μου ήτανε πολύ δυνατή, όταν κάναμε... αυτά... τις εξετάσεις, τις γιορτές, στο τέλος της χρονιάς, τις εξετάσεις όλα αυτά ήμουνα η πρώτη... Μέχρι που με φώναζε η δασκάλα μου καραμούζα [γέλια τρανταχτά]!... Είχα πολύ δυνατή φωνή!... Και με βάζανε πρώτη... (δηλαδή ήταν καλή η δασκάλα με σένα...) Ναι, καλή! Την αγαπούσα, βέβαια. Την αγαπούσα πολύ... Μέχρι την τετάρτη τάξη (ενν. ότι πήγε σχολείο στη Δραπετσώνα και είχε την ίδια δασκάλα). Μετά κυρήχθηκε ο πόλεμος, το '40, άλλαξαν τα πράγματα πολύ, βομβαρδισμοί, τώρα όπως τα βλέπουμε και στην ... (ενν. στην εμπόλεμη Σερβία)

Σ: Θυμάσαι τι ακριβώς γινόταν τότε, τι κάνατε;

A: Αν θυμάμαι! Κινηματογραφική ταινία, δεν έχω ξεχάσει τίποτε... Κηρύχθηκε ο πόλεμος, εμείς ήμασταν κοντά στο λιμάνι, και όταν έρχονταν οι Ιταλοί και βομβαρδίζανε, παίρναμε το δρόμο και πηγαίναμε... Πόσο να σας πω... Έξι... Επτά χλμ. είναι; Οκτώ; παραπάνω; Σε ένα βουνό απάνω στην Αμφιάλη, φτάναμε εκεί που είχε κάτι νταμάρια, σαν καταφύγιο τα βρίσκαμε, σπηλιές, ό,τι βρίσκαμε, χωνόμασταν μέσα. Εδώ κοντά μας υπήρχε ένα καταφύγιο, γιατί ήμασταν σ' ένα ύψωμα κι από κάτω ήταν γκρεμός και μετά ήταν το λιμάνι, μόλις μπαίνουν τα καράβια μέσα στο λιμάνι. Ήμασταν εμείς από την αριστερή πλευρά που μπαίνουν τα καράβια, και το λέγαμε ο «γκρεμός». Εκεί από κάτω είχαν φτιάξει δυο πολύ μεγάλα καταφύγια και πηγαίναμε. Αλλά... από το καιρό που έγινε... μας κήρυξαν οι Γερμανοί μετά τον πόλεμο, εκείνοι δεν τις σπέρναν τις βόμπες από δω κι από κει, σαν τους Ιταλούς που τις ρίχνανε και όπου πηγαίνανε. Αυτοί ήρθαν με τα στούκας μέσα στα καράβια! [απορροφημένη πια στην εποχή που περιγράφει, η σκέψη της ξετυλίγεται σαν κουβάρι, ο λόγος της ρέει ακατάπαυστα] Κι ήμασταν τόσο κοντά, που για να κατεβούμε υπήρχε ένα μονοπάτι, βάζαμε και το χέρι έτσι μπροστά, να μη καούμε από τις... γιατί είχαν αρπάξει φωτιά και γινόντουσαν και εκρήξεις! Εμείς όμως δεν ξέραμε τόσο πολύ τότε και πηγαίναμε να τρυπώσουμε στο καταφύγιο και... τότε ακριβώς που έγινε η μεγάλη έκρηξη στο λιμάνι, πέσανε, έπεσε η πόρτα του καταφυγίου, επάνω σ' έναν ξάδερφο μου και τονε πλάκωσε η πόρτα... Από τότε φοβηθήκαμε πάρα πολύ και δεν θέλουμε να ξαναπάμε σ' αυτά τα καταφύγια και τότε πήραμε το δρόμο και πηγαίναμε στα βουνά, στο βουνό επάνω στην Αμφιάλη. Και πολλές φορές τύχαινε και δυο φορές το βράδυ!... Και δυο φορές το βράδυ να ξεκινήσουμε από δω να περάσουμε τις γραμμές του τραμ, γιατί, ήταν λίγο πιο κάτω η Κοπή, μια στρατιωτική βάση που φτιάχνουνε ρούχα-στρατιωτικά-κι έπρεπε να περάσουμε αυτές τις γραμμές του τραμ που πήγαιναν για το Πέραμα και μετά να πάρουμε αναπνοή να ανεβούμε... πιο πάνω.

Τραβήξαμε πολλά. Ε, μετά έγινε η Κατοχή, ήρθαν οι Γερμανοί μέσα (ενν. στην πόλη), δεν μπορούσαμε να καθίσουμε άλλο, δεν υπήρχαν δουλείες... φύγαμε πήγαμε στο χωριό.

Σ: Δηλαδή η ζωή ήταν πολύ δύσκολη; Οι γονείς σας αντιμετώπισαν δυσκολίες;

A: Ε, βέβαια, δυσκολίες! Ο πατέρας μου ήταν γαλατάς, ο κόσμος άρχισε κι έφευγε το μαγαζί είχε κάπως καταστραφεί από τις βόμπες, είχαν πέσει τα τζάμια, οι πόρτες, όλα αυτά είχαν σπάσει και δεν μπορούσαμε να μείνουμε εδώ... και μπήκαμε πάνω σ' ένα φορτηγό... και πήγαμε στο χωριό. Και κει δεν υπήρχε βέβαια δρόμος τότε, ήταν με τα μονοπάτια, πήγαμε μέχρι ένα ορισμένο σημείο μέχρι τον Μπράλο, και

από κει ήρθαν και μας παραλάβανε... ο παππούς, η γιαγιά που είχαμε στο χωριό... και μας πήρανε με τα ζώα και πήγαμε στο χωριό. Εκεί πέσανε στα χωράφια, η μαμά μου, ο μπαμπάς μου αν μην ξέρανε να σκάβουνε, ναί βέβαια, δεν ξέρανε! Καλά, ο πατέρας μου μπορεί κάτι να ήξερε, αλλά η μαμά μου είχε κατέβει (ενν. νωρίς) από το χωριό, είχε γεννηθεί επάνω στο χωριό, στη Μουσουνίτσα και ... είχε μεγαλώσει εδώ... κι εκείνη. Δεν ήξερε από σκάψιμο, αλλά τι θα'κανε; Η ανάγκη την έκανε, υπήρχαν κάτι χωράφια, και τι χωράφια!... Παναγία μου και σώσε!... Είχε βγάλει όνομα η μάνα μου τότε! [με θαυμασμό και καμάρι] Ήταν έλατα, αυτό το χωράφι, και πουρνάρια! Και... πήγαινε μπροστά ο παππούς μου, με τα μικρά μου τα αδερφάκια, που ήταν τότε... το '42, '43... εγώ ήμουνα δεκατριώ χρονώ, ο άλλος ήτανε έντεκα, εννιά κι επτά χρονώ... τ' αδέρφια μου, όλοι κοντά όμως! Να βοηθήσουμε!... Ο παππούς, με το μεγάλο, δήθεν, τον δωδεκάρη, ας τον πω, δώδεκα-έντεκα χρονώ, κόβανε τα έλατα, η μαμά μου τα ξερίζωνε με το κασμά, και τα φυτέψανε στάρι... που να γίνει όμως; Στο βούνο, να γίνει στάρι!... Πώς να γίνει αυτό το στάρι; Έγιναν... άντε είκοσι... τριάντα πόντους. Ούτε δρεπάνι το 'πιανε ούτε τίποτα. Όταν ήρθε η εποχή να το μαζέψουμε, όλα εμείς τα πιτσιρίκια με τα χέρια μας, να το μαζέψουμε το σταράκι αυτό με τα χέρια μας... είχανε κάνει τα χεράκια μας κάλους εδώ. Τα πιο μικρά (αδέρφια) φορτώνανε τα ξύλα, τα φόρτων' ο παππούς να τα πάνε στο χωριό!...

Σ: Σε τι ηλικία ήσαστε;

Α: Είπαμε από οκτώ, δέκα, δώδεκα, το '44 που ήτανε ακόμα κι οι Γερμανοί εδώ, ήμουν εγώ δεκατέσσερα πια, σε μικρή ηλικία ακόμα αλλά όλοι δουλεύαμε!... Στη Δρέμισα, Πανουργιά λέγεται τώρα.

Ε, μετά φύγαμε, ας ήταν οι Γερμανοί εδώ. Το '43 συγκεκριμένα, παίρνει ο πατέρας μας εμένα, που ήμουνα η μεγαλύτερη και ήρθαμε εδώ να ανοίξουμε το μαγαζί. Η μαμά μου με τα τρία αγόρια έμεινε στο χωριό και τράβηξαν ύστερα... Οι δυο μας ήρθαμε, εγώ ήμουνα η «μεγάλη» υποτίθεται. Και ήρθα να τον βοηθήσω... Τι να βοηθήσω; Μικρή και εγώ, ε το '43 χειμώνας παίρνουμε το δρόμο το μονοπάτι, φορτωμένοι, με μια βελέντζα, κρύο ήτανε... Γενάρης μήνας. Ένα κρύο, ένα χιόνι στο δρόμο, έν' αυτό, είχαμε κι ένα... κάτι άλλους θείους που κατεβαίναμε όλοι μαζί... και μια ξαδέρφη μου, εμάς να έχουν παγώσει τα χέρια μας, να μην ξέρουμε τι να κάνουμε!... Τώρα αυτό, δεν ξέρω αν πρέπει να το πω, όλα ε; [γελάει με συστολή] Ααχ, μας λέει ένας θείος μας, κατουράτε τα χέρια σας να ζεσταθούνε! Και κατουράγαμε στα χέρια μας επάνω... να ζεστάνουμε τα χέρια μας!... [το λέει με

περίσκεψη] Πω!... Και ξανά την βελεντζούλα φορτωμένη να φτάσουμε στο σταθμό... στο Μπράλο, να μπούμε στο τρένο να έρθουμε.

Σ: Εδώ στον Πειραιά, ε;

Α: Πού Πειραιά; Δε κατέβαινε μέχρι τον Πειραιά! Το τρένο μέχρι την Αθήνα σταματούσε. Κατεβαίνουμε στην Αθήνα, να πάμε στη Νέα Σμύρνη με τα πόδια. Δεν είχε συγκοινωνίες... Και τις πιο πολλές φορές, ναι μεν ανοίξαμε εδώ στη Δραπετσώνα το μαγαζί, κάτι έκανε ο πατέρας μου, λίγα γιαούρτια, λίγο γάλα, κάτι φτιάχαμε, εκεί, τον βοηθούσα, όσο μπορούσα, αλλά φεύγαμε! Φοβόμασταν, βομβαρδισμούς, εδώ βομβαρδίζαν συνέχεια, ήταν κοντά σας... το '43... συνεχίζονταν οι βομβαρδισμοί. Και τι, τότε πάθαμε τις μεγαλύτερες ζημιές, από τους Εγγλέζους. Ήρθανε σαν φίλοι, να διώξουν το Γερμανό, και τις πετάγανε τις... Βόμπες από δω κι από κει και... μέχρι τη Νέα Σμύρνη που πήγαμε και κει μας ακολούθησε μια βόμπα... εκεί στις θείας (στο γαλακτοπωλείο της κ. Ζωής)... τη γωνιά... έπεσε και εκεί μια βόμπα.

Πέρασε κι αυτό, ύστερα μαζευτήκαμε λίγο, φύγαν οι Γερμανοί το '44, άρχισ' ο κόσμος λίγο να μαζεύεται στα σπίτια του, κάτι να φτιάχνει κάτι να εμπορεύεται, αλλά δεν είχαμε βέβαια. Είχαμε τη μαύρη αγορά, μετά ξεκίνησε ο Εμφύλιος... Στη μαύρη αγορά έπρεπε να πας κάτι να πουλήσεις, όπως ένα ρούχο, κάτι, ή να... τ' αγοράσεις πολύ ακριβά, δεν είχε... ακόμα και ένα... ψωμί που πουλούσαν, σαν λαϊκή ήτανε, και εμπορεύονταν ο καθένας, ό,τι είχε, πήγαινε... και το πούλαγε... Να πας να πάρεις ένα καρβέλι ψωμί, θα το πλήρωνες πολύ πιο ακριβά, γιατί τότε ήταν και με το δελτίο το ψωμί να το πάρουμε... και δεν έφτανε. Και έπρεπε να το πληρώσουμε ακριβά, μαύρη αγορά... Με το δελτίο πηγαίναμε... στα μπακάλικα που ήταν τότες, στο φούρνο, και παίρναμε ένα ορισμένο ποσό, μας γράφανε πάνω ότι: «τόσο θα πάρεις ψωμί», λίγο... και ψωμί και τρόφιμα... και τρόφιμα κάτι λίγα, τι τρόφιμα: ε, καμιά κονσέρβα, φασόλια, ρεβύθια, μπλιγούρι, ήταν και το μπλιγούρι τότε.

Μετά που ανοίξαν τα συσσίτια πάλι... σ' αυτή την εποχή, '43-'44, άρχισαν πια και δίνανε βοήθεια τα ξένα κράτη κι ανοίξανε συσσίτια για τα παιδιά. Αλλά έπρεπε να πηγαίνουμε με το κατσαρολάκι να το φάμε εκεί, μην τυχόν και το φέρουμε σπίτι και μας το φάνε οι γονείς μας! [χαμογελάει] Ήταν για τα παιδιά τα συσσίτια... Εγώ, δεν μπορούσα να το φάω, μου φαινόταν αλάδια, ήθελα να το φέρω σώνει και καλά στο σπίτι... Ε, είχα μια γνωστή γειτόνισσα και μου λέει: «Άντε, πήγαινε, φύγε!»... μ' άφηνε... Και πήγαινα στο σπίτι κι έβαζα λίγο λαδάκι από κείνο που είχαμε... και το τρώγαμε! Τι να κάνουμε; Μας άρεσε δεν μας άρεσε, αυτό ήτανε:

Πλιγούρι, ρεβύθια, φασόλια, μπιζέλια. Αυτά ήταν τα καλά φαγιά αλλά κι αυτά όμως, σώσαν τον κόσμο, βέβαια!... Γιατί, πεινάσαμε πάρα πολύ... ο κόσμος, εμείς βέβαια, ευτυχώς που πήγαμε στο χωριό, ε, υπήρχε τότε, είχε (ενν. φρούτα) κάτι λίγα, είχε: κάτι μηλαράκια, κάτι... Υπάρχουν και χωράφια χωρίς να έχουν έλατα, υπήρχαν και καλά χωραφάκια, υπήρχαν και άσχημα, είχαν κάτι αμπελάκια, ο παππούς μου, έκανε λίγο κρασάκι, ο καθένας τότε...

Σ: Είχαν και ζώα;

Α: Ε ναι, είχαν τη σειρά τους: Είχαν κότες, είχαν κατσίκια, είχανε το άλογό τους, το γαϊδουράκι τους, ε, δεν μπορούσες να ζήσεις έτσι.... (Εκεί δηλαδή δεν υπήρχε πείνα σχετικά...) Όχι τόσο, βέβαια στέρηση ναι, αλλά όχι πείνα, δεν πεινάσαμε, δεν μπορώ να πω. Αλλά ο κόσμος πείνασε πάρα πολύ εδώ στις πολιτείες... γιατί (ενν. στο χωριό) όλο και κάτι φύτευες.

Σ: Οικογενειακές σχέσεις;

Α: Ο πατέρας μου ήταν αυστηρών αρχών. Δηλαδή δεν μπορούσαμε να κάνουμε ό,τι θέλαμε. Παραδείγματι, τώρα ο πατέρας σου, που ήταν αδερφός μου, [γέλια] κι ήτανε μικρός, του λέει: «Μπαμπά, δώσε μου ένα φραγκάκι, να πάω δίπλα...», πουλούσαν κουλουράκια τότε, με κάτι σουσαμάκια, απάνω ξέρω 'γω, «να πάρω ένα κουλουράκι!» Τονε βλέπει λοιπόν, αυτός αντί να πάρει κουλούρι, πήγε και πήρε μια φούσκα, απ' το περίπτερο. Ήρθε στο σπίτι, φου-φου η φούσκα, την παραφούσκωσε, μπαάαμ! Κάνει μια, έσκασε!... Μόλις τ' άκουσε ο πατέρας μου: «Έλα δω, ρε! Εσύ μου είπες θες να πάρεις κουλούρι, γιατί πήρες αυτό;», «Εμ, ξέρω 'γω...», «Ψέματα δε θέλω να μου λες! Μου είπες θα πάρεις κουλούρι, θα πας να πάρεις κουλούρι!...» Ε, ποίος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε, να τύχει να λείπει η μάνα μας τότε, και να τον πλακώσει στο ξύλο, κι εμείς γύρω-γύρω τα πιτσιρίκια να καθόμαστε να τον βλέπουμε και να μην μπορούμε να τον σώσουμε... [ιδιαίτερα ταραγμένη] Έφαγε το ξύλο... της χρονιάς του, που λένε, για να μη λέει ψέματα! Ε, τώρα δεν ξέρω, κάτι αυτές οι αυστηρότητες, κάτι αυτό, βγήκανε όλοι τίμιοι και καλοί και δεν μπορούσαμε ν' αγγίξουμε... παρ' ολ' ότι είχε ο πατέρας μου μαγαζί, και το συρτάρι ανοιχτό, ποτέ δεν αγγίξαμε να πάρουμε μια δεκάρα. [με καμάρι, χωρίς ίχνος έπαρσης όμως...] «Μπαμπά, να πάρουμε;». Έπρεπε να ρωτήσουμε, ή «δώσε μας». Χάμω να βρίσκαμε τις λίρες, που λένε, δεν τις παίρναμε, γιατί... άμα κάναμε κάτι, ξέραμε ότι θα τις φάμε... άγρια.

Η σχέση μου με τη γιαγιά... και με τα παιδιά, με τα αγόρια ας πούμε... καλά. Δεν είχαμε τότε πού ν' ασχοληθούμε τι να κάνουμε, μόνο στο παιχνίδι που το

ρίχναμε και στο σχολείο μας. Βέβαια εγώ τις 2 τάξεις τις έβγαλα στο χωριό (ενν. πέμπτη, έκτη δημοτικού), ήρθα εδώ, παρόλο που ο δάσκαλος από κει, είπε του πατέρα μου: «Κοίταξε, η Βούλα είναι πολύ καλή μαθήτρια, να την στείλεις στο σχολείο». Πώς να πάω σχολείο εδώ εγώ, από τη Δραπετσώνα στον Πειραιά, στο Πρότυπο, στην Ιωνίδειο, μόνο εκείνο ήταν γυμνάσιο τότε-δεν είχε εδώ η Δραπετσώνα γυμνάσιο-που βομπαρδίζαν εν τω μεταξύ; Τότε είχε χαλάσει, το '43, που γκρεμίσανε την Αγία-Τριάδα, από τις βόμπες, όχι των Γερμανών τότε, των Εγγλέζων ήτανε!... Υπήρχε... κι έπρεπε να πας με τα πόδια και να έρθεις με τα πόδια. Αφού, μία φορά θυμάμαι, πρώτο... ήτανε 1η Μαρτίου κι ο αδερφός μου ο Πάνος ο μικρός, είχε βάλει και το Μάρτη στο χεράκι... και ήθελε να πετάξει αετό. Ανέβηκε στην ταράτσα μας κι η ταράτσα μας είχε στηθαίο γύρω-γύρω, δεν του άρεσε, πήγε στη διπλανή -στη Δραπετσώνα- πήγε σε μια διπλανή ταράτσα που είχε στη μέση έναν διάδρομο ακάλυπτο. Πίσω-πίσω-πίσω με τον αετό, έπεσε!... από τ' αυτό. [πολύ ταραγμένη] Και να βγάζει από τ' αυτιά του αίμα! Πάει τον παίρνει ο πατέρας μου, πως να τον πάει στο νοσοκομείο;... Στο Ζάνειο, απ' τη Δραπετσώνα; ούτε ταξί, ούτε λεωφορείο, ούτε τίποτα. Τον τυλίγει σε μια κουβέρτα, τον βάζει στον ώμο και με τα πόδια!... [έκδηλος κι ο θαυμασμός για τον πατέρα της...] τον πήγε εκεί, ήταν σε αφασία κάμποσον καιρό, κι ακόμα-ακόμα... και σ' αυτήν την ηλικία υποφέρει από τ' αυτιά του, από 'κείνο το πέσιμο... [σκεπτική, σωπαίνει.] Ήτανε δύσκολες εποχές, μεγαλώσαμε πολύ... [ενν. δύσκολα]

Σ: Ο ρόλος της μητέρας μέσα στην οικογένεια;... Ήταν δυναμική;

Α: Ο ρόλος της μητέρας... όχι πάρα πολύ. Ο πατέρας ήταν εκείνος που ήτανε.. ο αφέντης. Κρατούσαν ακόμα...

Σ: Επηρέαζε, πως ήτανε;

Α: Ε, βέβαια... [το ξανασκέφτεται] Ε, τίποτε, τι να κάνει, υπέκυπτε... Ήθελε κι εκείνη κάπου να βγει. Κάποτε του λέει, ε, μετά, που φτιάξαν τα πράγματα κι αυτά, μετά τον πόλεμο, «πάμε κι εμείς μέχρι το Πασαλιμάνι...», άρχισ' ο κόσμος και βγαίνανε, γινόνταν οι... οι βόλτες στο Πασαλιμάνι, να πας να φας ένα γλυκό, έν' αυτό. «Πάμε κι εμείς μια βόλτα με τα παιδιά μέχρι το Πασαλιμάνι!», «Άσε με βρε γυναίκα, κι είμαι κουρασμένος, να πάς εδώ στο καφενείο λιγάκι να παίξω την πρέφα μου!» Αυτό ήτανε. Τι να' καν' η μάνα μου; [Προσπαθεί να συγκρατήσει τα δάκρυα της, δεν αφήνει την φωνή της να σπάσει αν και πολύ συγκινημένη] Να μας πάρει μόνη της να μας πάει; [εδώ γελάει] Δε πηγαίνανε ω, πα, πα, πα! Τέτοια πράγματα δεν υπήρχανε! Τώρα, δυστυχώς η ευτυχώς, και ευτυχώς βέβαια, η γυναίκα έχει πάρει

άλλη θέση. Περνάει ο λόγος της, βγήκε στη δουλειά, παρόλο που και τότε δουλεύανε! Η μάνα μου δε δούλευε μαζί με τον πατέρα μου; Μαζί δε τα φτιάχνανε τα γάλατα και τα γιαούρτια; Πώς θα γινόντουσαν; Μόνος του; Και όμως... δε φαινόταν η αξία της γυναίκας... και τα παιδιά-παιδιά και τη δουλειά-δουλεία... κι απαιτήσεις... καμιά.

Σ: Τελικά δε σπούδασες...

Α: Όχι! Έμεινα, τι να σπουδάσω...[γελάει αμήχανα]... Μετά πέρασαν... δυο-τρία χρόνια, και πήγα κι έγινα μοδίστρα. Έπρεπε κάτι όμως να μάθεις. Ε, πήγαίναν τότε ή κομμώτριες ή μοδίστρες, ό,τι... είχε και πέραση η μοδιστρική τότε, δεν υπήρχε το έτοιμο ρούχο κι έπρεπε κάτι να... ξέρει η γυναίκα. Βέβαια, βέβαια! «Εμείς ήμαστε τόση οικογένεια, πρέπει να ξέρεις να μας ράβεις!...» Εγώ τους τα' ραβα όλα... ε, δεκάξι χρονώ είχα τελειώσει. Δεκατέσσερω χρονώ πήγα, ήταν κοντά μας μια μοδίστρα, πήγα έμαθα, ε, άρχισα δούλεψα και λίγο... και στο σπίτι, και έξω πήγα σε σπίτια και δούλευα... έραβα. Ε, μετά, ε, καλά, όταν μπορούσα και δεν είχα δουλειά κάτι, βοηθούσα και εγώ (ενν. στο γαλατάδικο του πατέρα της), αλλά περισσότερο, ήταν τ' αγόρια στο γαλατάδικο. Εκείνα πήγαιναν σχολείο, πήγανε και στο γυμνάσιο εκείνα, προλάβανε, ήταν πιο μικρά, ύστερ' αρχίσανε, μπορούσαν και πηγαίνανε ... Θυμάμαι μια φορά, είχανε φέρει ένα... ήθελε να μάθει γαλλικά... ο Γιώργος... ο δεύτερος αδερφός μου και του φέραν έναν δάσκαλο... γαλλικά στο μαγαζί... Ε, ο πατέρας μου το μεσημέρι ήθελε να πά' να ξαπλώσει. Ποιος θα' μενε στο μαγαζί; Ο Γιώργος που' τανε λιγάκι πιο μεγάλος απ' τα άλλα... κι ερχόταν και ο δάσκαλος. Απ' τη μια μάθαινε τα γαλλικά κι απ' την άλλη: «Σήκω να μου δώσεις ένα γιαούρτι! Δώσε μου ένα γάλα, δώσε μου τούτο, δώσε μου 'κείνο!»... Τέτοια γράμματα μαθαίνανε τότε!.. Τελοσπάντων, κουτσά στραβά τα βγάλανε, το γυμνάσιο... και οι τρεις.

Σ: Τι άλλα; Θυμάσαι κάποια χαρακτηριστικά έθιμα-συνήθειες στην Αθήνα ή στο χωριό και εσείς πώς τα βιώνατε;

Α: Τα έθιμα, η αλήθεια, ό,τι μπορεί, ναι, να είχαμε ο κόσμος, όταν μπορούσαν κάνουν τη διασκέδαση. Δηλαδή, σε μια γιορτή, του πατέρα μου τη γιορτή, ας ήτανε στον πόλεμο, τι έγινε... στην αυλή μας εκεί - ήταν και χειμωνιάτικη, του Αγίου Γρηγορίου- στην αυλή και σε ένα δωμάτιο που είχαμε, και το μαγαζί, και έρχονταν όλοι οι συγγενείς μας. Μέχρι... βάζανε μία καζάνα και βράζανε εκεί στο υπόγειο ό,τι βρισκανε, κρεατάκι ή μακαρονάδα ή ό,τι βρισκανε... και το γλεντάγανε. Κι έρχονταν και τα όργανα και τα κλαρίνα, και το χορεύανε κιόλας. Μάλιστα! [ενθουσιασμένη] Τσάμικα, καλαματιανά, χόρευε ο κόσμος, ας ήτανε και... ακόμα ο Εμφύλιος, που ήταν τότε. Αφού το '47 να σκεφτείς... που εκτοπίσανε από τα χωριά πια φύγανε και

οι μόνιμοι κάτοικοι και ήρθαν εδώ... και από τότε άρχισε και ερήμωνε... Όλα τα ορεινά χωριά... και ήρθαν εδώ... Κι ένας θεός μου είχε πάει σε μια οικοδομή... οικοδομή ήταν, γιατί. Δηλαδή χωρίς πόρτες, χωρίς παράθυρα, μονάχα ήταν ένας «σκελετός» σπιτιού. Βάλαν τις κουρελούδες στις πόρτες κι εδώ- εκεί, και είχαν ένα μωράκι, το Χάρη, που είναι τώρα εκεί στη γειτονιά σας...(ενν. Αμφιθέα) Και του κάνουμε μια βάφτιση, που ακόμα τη θυμάμαι. Και λέω τώρα, που έχουμε τόσα και τόσα, και σπίτια, και σερβίτσια, και λεφτά ακόμα να φτιάξεις, «α, πάμε σε μια ταβέρνα, να τα βρούμε έτοιμα!» Εκείνο το κανταΐφι, ακόμα το θυμάμαι... αυτό έγινε γύρω στο '47, που ήρθανε κάτω, '47-'48, με την κουρελού στην πόρτα! Από τη γειτονιά, «δώστε μας καρέκλες, δώστε μας τραπέζια, δώστε μας σερβίτσια», έδινε ο κόσμος, η αλήθεια... και φτιάζανε και στήσανε το γλέντι! [με θαυμασμό] Πώς το στήσανε, με τι κουράγια! Και όμως.

Σ: Και τι φάγατε στη βάφτιση τι γλυκά;

Α: Γλυκό, το γλυκό το θυμάμαι, κανταΐφι ήτανε, τώρα, τα παλιά δεν τα πολυθυμάμαι. Αλλά θυμάμαι και μου 'χει μείνει έτσι και λέω: Πώς με τόση ανέχεια και ο κόσμος τότε εκεί, να φτιάξει κάτι, να παρουσιάσει, να κάνει βάφτιση σωστή!... Και μένα στην αρρεβώνα μου, στο γάμο... μου... ναι.

Σ: Θα 'θελα να μου πεις πώς γιόρτασες το δικό σου γάμο... πώς γνωρίστηκες με τον Θείο Παντελή...

Α: Μάλιστα, με τον θείο τον Παντελή!... Ο θεός ο Παντελής ήταν και αυτός γείτονας εδώ, βέβαια τον έβλεπα, ε, σαν κοριτσάκι μου άρεσε κάπως, σε τι ηλικία; Εγώ ήμουνα δεκαεννιά χρονώ, εκείνος ήτανε... είκοσι επτά χρονώ. Και τον έβλεπα που πήγαιν' απέναντι μας που ήταν το καφενείο, πήγαινε ερχότανε, και κείνος μ' έβλεπε, και μου 'στειλε προξενιά, όχι ότι είχαμε τίποτα, μόνο...έτσι. Ή ερχόταν στο μαγαζί, κάτι, να ψωνίσει... Και στέλνει τη θεία του, να με ζητήσει, απ' τους γονείς μου. Με ρωτάνε βέβαια: «τον θέλεις;», ε, εμένα μου άρεσε σα νέος, ήταν όμορφος... Ήτανε όμορφος ο θεός σου! [χαμογελάει πονηρά και κοκκινίζει...] Μου άρεσε, είπα το «ναι»! Βέβαια τότε ρωτούσαν κιόλας: «τι θέλεις, για προίκα;» Γιατί ήταν και η προίκα στη μέση!... «Αα», λέει η θεία που την έστειλε «α», τότε δεν είχαμε και πολλά-πολλά πράγματα, «κι αυτό το δωμάτιο», λέει, «που έχετε δω να το φτιάξετε να μείνουνε μέσα», λέει, «δεν έχουμε πρόβλημα.» Εδώ ο πατέρας μου μια κόρη τη είχε, εμένα, λέει: «ε, δεν θα τη βάλω στο ένα δωμάτιο! Θα φροντίσω να της φτιάξω από πάνω στη ταράτσα», έλεγε... Αλλά τότε δεν υπήρχε η είσοδος, ήταν όλο μαγαζιά, κάτω στο μαγαζί, και δεν υπήρχε είσοδο... για επάνω. Κι έπρεπε να μπούμε από το...

μέσα από το σπίτι το κάτω, για να χτίσουμε πάνω. Ε, και λέει τότε, ο γαμπρός, ο Παντελής, ο μέλλον σύζυγος [γελάει]: «Εγώ έχω ένα οικόπεδο, και μια και δουλεύω εγώ βάρδιες, εδώ, τι θέλω στο κέντρο;» Ήτανε λιγάκι πιο κεντρικό το μαγαζί εκείνο... «θα 'χει και φασαρία από κάτω, μαγαζί, δεν θα μπορώ να κοιμηθώ, δε χτίζεις... αυτό το δωμάτιο δεν το χτίζεις στο δικό μου το οικόπεδο;» Ε, και μου έφτιαξε δυο δωμάτια, και μια κουζίνα, και ένα λουτρό, όχι λουτρό με μπανιέρες και τέτοια, έναν καμπινέ, κι έναν νιπτήρα και πολλά μας ήτανε! [γελάει] Ύστερα σιγά σιγά βέβαια, το φτιάξαμε πιο μεγάλο, χτίσαμε κι από πάνω, νοικιάσαμε το κάτω, με τη δουλειά του, με την οικονομία μας, κάναμε και οικονομία τότε, δε σπαταλούσαμε το καθετί έτσι... να το πετάμε: είτε φαγητό ήτανε είτε ρούχο ήτανε ή οτιδήποτε, το εκτιμούσαμε...

Δεν ξέρω, επειδή περάσαμε τον πόλεμο αυτόν; το εκτιμούσαμε το καθετί που είχαμε, δεν το πετούσαμε εύκολα. Και ακόμα, μας έχει γίνει και βίωμα και δεν τα πετάμε ακόμα. Ενώ ακούω που λένε «έληξε», λέει «τα μακαρόνια λήξανε εχθές, δεν τα τρώω σήμερα!» Ε, αυτό δεν το ξέρω... ακόμα και τώρα. Μακαρόνια είναι, δεν θα το δω, αν έχει χαλάσει ή δεν έχει χαλάσει. Κι αν έχει περάσει κι ένας μήνας, θα... πάθω τίποτα; Δεν παθαίνω. Άλλο να δεις ένα μουχλιασμένο πράγμα και να το πετάξεις, εντάξει αλλά αυτά, δεν τα πετάνε, ενώ υπάρχουν άνθρωποι που τα πετάνε! Ή το ψωμί: δεν έχω πετάξει μπουκιά μέχρι τώρα, ποτέ! Μπαγιατεύει; Δεν τ' αφήνω να μπαγιατεύει πολύ, το βάζω στην κατάψυξη και το βγάζω λίγο-λίγο, επειδή τρώω και λίγο ψωμί, τότε ψάχναμε πολύ ψωμί να φάμε, τώρα, το μετράμε να το πάρουμε, μην παχύνουμε, βλάπτει, κάνει, δείχνει... και το βγάζω απ' την κατάψυξη, το ζεσταίνω λιγάκι, υπάρχουν τόσα μέσα τώρα που το ζεσταίνεις, και γίνεται της ώρας! Και δεν πετάω ποτέ μου, ούτε φαγητό, ούτε.. ψωμί.

Στον δικό μου τον αρραβώνα, αμέ, το γλεντήσαμε κι εκεί! Βέβαια! Ε, τότε, είχαμε πάρει λιγάκι τα επάνω μας, το '49 πια είχε... τότε τελειώνει κι ο Εμφύλιος. Το '49 τελείωσε. Ο θείος σου έκανε τρία χρόνια πάνω στο... Βίτσι και στο Γράμμο, βέβαια, πριν... πριν αρρεβωνιαστούμε... ο Παντελής, ο άντρας μου. Πριν παντρευτούμε, πριν αρρεβωνιαστούμε, ήτανε στρατιώτης τρία χρόνια, γιατί άργησε να πάει στρατιώτης λόγω του πολέμου, και πολέμαγε μετά. Και πολέμαγε τότε' ο αδερφός τον αδερφό... Και μόλις... απολύθηκε, αρρεβωνιαστήκαμε. Ε, κάναμε έναν καλό αρρεβώνα, στο μαγαζί, με φίλους, με συγγενείς, γλέντι, τα δωράκια περιορισμένα... και ο γάμος το ίδιο. Ο γάμος πάλι στο μαγαζί έγινε το δικό μας, βοηθούσαν τότε και οι γειτόνισσες και οι συγγενείς, όλοι, να βοηθήσουνε... στην

κατασκευή των φαγητών και των γλυκών... Α, τι νυφικό, όχι... [με νοσταλγία και συγκίνηση] Το νυφικό, χα, πριν τρεις μέρες είχε παντρευτεί μία ξαδέρφη μου την οποία τη βγάλαμε από το σπίτι μας κι αυτή, τη Σταυρούλα, δεν ξέρω αν την έχεις γνωρίσει, πρώτη μου ξαδέρφη, και την είχαμε στο σπίτι. Είχε έρθει από το χωριό, δεν είχαν εδώ σπίτι, την είχαμε κάμποσο καιρό, αρραβωνιάστηκε, από πού να βγει νύφη; Από το δικό μας! Ε, λένε κι οι γονείς μου «Πρώτα θα βγάλουμε την ξαδέρφη σου και μετά εσένα!» Εκείνη κάπου είχε βρει ένα νυφικό, δεν είχαμε απαιτήσεις είπαμε, ε; Το φόρεσε αυτή το νυφικό, εγώ την Κυριακή παντρευόμουν, την Πέμπτη εκείνη, την Κυριακή εγώ, με το ίδιο νυφικό!

Σ: Πώς ήτανε το νυφικό;

Α: Ε, όχι πολύ σπουδαίο. Απλό ήτανε, θυμάμαι, έτσι, σαν... σαν σατέν ήτανε με λουλουδάκια πάλι, λευκό βέβαια... τότε το πέπλο το ρίχνανε μπροστά στο πρόσωπο. Κοντό, και το ρίχνανε και μπροστά στο πρόσωπο...

Η εκκλησία ήταν απέναντι μας ακριβώς, δεν περπάτησα πολύ, ο Άγιος Παντελεήμονας, ε, μετά, κάποιος είχε προσφερθεί, μας έδωσε ένα αυτοκίνητο, οδηγούσε βέβαια κι ο ίδιος, μας πήγε μέχρι το φωτογραφείο να βγάλουμε τις φωτογραφίες και γυρίσαμε στο μαγαζί και το ρίξαμε στο γλέντι... Εγώ, σα νύφη, έκατσα να καμαρώσω, η κακομοίρα, [γέλια] κοντά στο γαμπρό, κοντά στους συγγενείς! Η μάνα μου, τα βρήκε δύσκολα, γιατί ήμουν εγώ πάντα... πρωτοπόρος. «Τι καλόκατρες, κυρά;», μου λέει, «Σήκω πάνω, που 'ναι οι πιατέλες;», δεν τα είχανε βγάλει! [γέλια] «Πού ειν' οι πιατέλες, έχεις μαζέψει τόσο κόσμο εδώ, ήρθανε...», λέει «και άλλους που δεν είχαμε καλέσει, από το σόι του γαμπρού», κάπως, είχε συγχυστεί η μάνα μου και λέει «σήκω», λέει, «να βρεις γιατί δεν τα βρίσκω!»... Εγώ, εκείνη την ώρα στεναχωρέθηκα, λέω, να με σηκώσει, τώρα δίπλα απ' τον γαμπρό, εγώ που καμάρινα! [γέλια] Και σηκώθηκα να βγάλουν τις πιατέλες, για να βάλουνε μέσα τα φαγητά, να τα βγάλουν στο τραπέζι... [χαμογελά και αναστενάζει]

Αυτά είναι... Αλλά ούτε και... δεν είχανε.. άντε να πάμε και.. ταξίδι του μέλιτος, μπα, τέτοια πράγματα. Ήρθαμ' εδώ, μας φέραν, είχαν κι εν' ακορντεόν, ένας ξάδερφος του γαμπρού, ήταν κοντά το σπίτι, απ' το μαγαζί, παίζοντας τ' ακορντεόν, μας βάλαν μέσα, μας κλείνουν και την πόρτα, κι ήταν παραμονές, παραμονή Αγίου Βασιλείου... παγωμένο το σπίτι, ε! [γέλια] Ούτε θέρμανση ούτε τίποτα! Μετά πήγαμ' ένα μαγκαλάκι με την πυρήνα, να ζεσταθούμε... Εγώ είχα φτιάξει ένα νυφικό, σα μοδίστρα που ήμουν, ε... νυχτικό, ολομέταξο, ήτανε ωραίο το ύφασμα, με δαντελίτσα, το είχα περιποιηθεί να το φορέσω για νύφη μετά ...νυχτικό. Με το που με

βλέπει ο Παντελής μου λέει «βρε, βάλε κάτι πιο ζεστό, θα πουντιάσεις με τέτοιο κρύο... κι έλα να κουκουλωθούμε!» Τι να κάνω κι εγώ, βάζω το φανελένιο!... είχα φτιάξει και φανελένια νυχτικά, τότε δεν ήταν τα μακό και τέτοια... και φόρεσα το φανελένιο και τρυπώνω και κάτω από το πάπλωμα να ζεσταθώ!... [αναστενάζει χαμογελώντας] Μάλιστα...

Σ: Τις γιορτές πώς θυμάσαι να τις περνούσατε τότε;...τα Χριστούγεννα, το Πάσχα;

Α: Όχι πολλά πράγματα. Πολύ λίγα... ο νονός μου θυμάμαι μας έδινε...ε, πηγαίναμε στην εκκλησία βέβαια, γυρίζαμε το πρωί, ήταν πρωινή ώρα βέβαια τα Χριστούγεννα, άμα γυρνάγαμε έφτιαχνε η μάνα μου, το είχε έθιμο να τηγανίσει μπριζόλες χοιρινές... μετά την εκκλησία το πρωί... και να φτιάξει μπριζόλες, μετά την εκκλησία κατά τις οκτώ-οκτώμιση τελειώνει, γιατί άρχιζε στις πέντε η ώρα και τώρα ακόμα...οκτώ η ώρα τελειώνει. Εκείνη την ώρα... στήναμε το τραπέζι και τρώγαμε... κανονικά σα να' ταν μεσημέρι. Ε, το μεσημέρι ό,τι βρισκότανε πάλι..... ε, τον περιμέναμε τον Άγιο-Βασίλη σαν παιδάκια που ήμασταν, αλλά είπαμε, πολύ λίγα πράγματα. Τώρα μια νονά δίνει ένα σωρό.... Δώρα εμείς τι περιμέναμε, περιμέναμε κι εμείς.

Σ: Στο τζάκι, πού;

Α: Μπα! Ποιο τζάκι; Δεν ξέραμ' από τζάκι, το τζάκι μόνο στα χωριά ξέραμε τότε, που τα είχαμε δει, που πήγαμε. Εδώ δεν είχε κανέναν τζάκι.... στη Δραπετσώνα κιάλας τζάκι εκείνα τα χρόνια!... και τώρα δεν έχουνε, σπάνια... Πού τον περιμέναμε; Ε, να ξυπνήσουμε το πρωί να μας δώσουνε κάνα ταλιράκι, κάνα δεκάρικο, καμιά κούκλα....

Σ: Λέγατε τα κάλαντα;

Α: Τα λέγαμε, ναι... Ναι. Πηγαίναμε. Πηγαίναμε τα λέγαμε τα κάλαντα, μας δίνανε τα φραγκάκια εκεί ό,τι μας δίνανε κι είχαμε κι εμείς κι ένα χαρτζιλίκι, για τι σχολείο μας, για το... ψιλοπράγματα!... Αφού θυμάμαι τότε ο νονός μου, ένα ταλιράκι, ένα δεκάρικο το πολύ-πολύ... του Αγίου Βασιλείου, και τελείωσε. Τώρα αρχίζουμε: Άγιος Βασίλης, γενέθλια, γιορτή, Πάσχα, το ένα το άλλο, άμα έχεις βαφτιστήρια, συνέχεια! Τότε δεν είχαμε τέτοια...

Το Πάσχα ξέραμε θα πάμε στην... (ενν. εκκλησία) Νηστεύαμε! [με έμφαση]. Σαν παιδάκια που ήμασταν μας νήστευε η μάνα μου... αν όχι πολύ τουλάχιστον τη Βδομάδα...τη Μεγάλη Βδομάδα, βέβαια! Πάντα, δε μας άφηνε, μας πήγαινε στην εκκλησία, μεταλαβαίναμε, μετά, να τσουγκρίσουμε καν' αυγό, που τα 'βαφε...τα κόκκινα αυγά, κι όχι πολλά πράγματα....

Σ: Πες μου λίγα λόγια για τον Εμφύλιο Πόλεμο.....

A: Ο Εμφύλιος Πόλεμος ήτανε κι αυτό μια... άσχημη εμπειρία. Είχαν έρθει... οι Εγγλέζοι τότε είχανε φέρει πολλούς Αράπηδες για ενίσχυση να διώξουνε είπαμε... τους αντάρτες... Αυτοί μπαίνουν μες στα σπίτια, λεηλατούσαν, κλέβαν ό,τι μπορούσαν, «εν ψυχρώ»! Είχε η μάνα μου τότε κάτι κοτοπουλάκια, μπαίνει ο Αράπης μέσα στην αυλή, είπαμε οι πόρτες ήταν πολύ ανοιχτές και πολύ... μπαίνει μέσα στην αυλή, βλέπει τα κοτόπουλα, τ' αρπάζει δυο κοτόπουλα να φύγει... Η μαμά μου πια, η καημένη τα έθρεφε, να τα φάμε... σε μια γιορτή, σε μια Κυριακή, όχι κάθε μέρα κρέας, όχι... τέτοιο πράγμα... Τα πήρ' αυτός, από κοντά εκείνη «α, α, α (!)», ξέρω 'γω, «οοοπ (!)» της δίνει την καραμπίνα μπροστά πού να βγει, μπροστά στον Αράπη; Πήρε τα κοτόπουλα κι έφυγε.....

Εμείς πηγαίναμε δίπλα, ήταν ένα... σπίτι που ήτανε διώροφο, ήμασταν ισόγειο, και πηγαίναμε και μαζευόμασταν όλη η γειτονιά εκεί, επειδή είχε δύο πλάκες επάνω τάχα μου, εάν βομβαρδίσουν, εάν ρίξουνε τίποτα, σαν καταφύγιο...τίποτα. Και πολύς κόσμος τότε πήγε κι από αδέσποτες σφαίρες... ρίχνανε στους δρόμους, από 'δω από 'κει και... είχε πέσει έτσι και... μια οβίδα μέσα στην αυλή μας και είπαμε ευτυχώς που δεν ήμασταν εδώ.. κι ήμασταν στο διπλανό σπίτι. Ήταν κι αυτό ένα τρομερό πράγμα με τον Εμφύλιο.

Σ: Ο άντρας σου...

A: Ε, ναι πολέμ... τότε πολέμησε, με τον Εμφύλιο, ναι. Πήγε να πολεμήσει τους αντάρτες. Ενώ εδώ τον είχανε σαν αριστερό, όλους τους φωνάζανε, αν ήτανε κανένας λίγο αριστερός, ο «κομμουνιστής»! [κουνά το κεφάλι της προβληματισμένη...] Και τον στείλανε να πολεμήσει τους «κουμμουνιστές» [γέλιο πικρό], ναι. Κι ήτανε τρία χρόνια πάνω στα βουνά, στο Γράμμο!... Ε, τράβηξε πολλά όπως μου έλεγε, κι ένας ξάδερφος μου στον Εμφύλιο...ο Γιώργος ο Σ. που 'χασε τα ματάκια του, [θλιμμένη...] κι εκείνος είχε... Πώς τα 'χασε; Πολεμούσε με τους αντάρτες κι αυτός και πήγε σε μία βρύση να πάρει νερό... Κι εκεί είχανε βάλει νάρκες. Με το που πήγε, σκάει μια νάρκη και τον εκσφενδονίζει, τον είχε πετάξει πάνω σ' ένα δέντρο!...[έντρομη] Κι ήταν το πρόσωπο του όλο χάλια κι έχασε και τα μάτια του, από τότε δεν... όταν τον πήγαν στο νοσοκομείο κι άρχισε κι ανά... στην ανάρρωση επάνω... κι άκουγε το μπαστουνάκι που μπαίνουν μέσα στους θαλάμους άλλοι τυφλοί, κι έλεγε: «τι 'ν' αυτός;... ντακ, ντουκ, ντακ, ντουκ;», «Ε, τι να είναι, ένας στρατιώτης έχει χάσει τα μάτια του... Εσύ, θα 'δεις!!...». Μέχρι τελευταία στιγμή, μήνες ολόκληρους του λέγανε ότι: «Θα δεις... Εσύ...δεν έχουν τα μάτια σου τίποτα, έτσι τα 'χουμε κλειστά, θα θρέσουν οι πληγές σου και τούτα κι εκείνα και ... θα δεις, δεν

πρόκειται να ...»... «Εγώ», λέει, «αν δε δω, ναι, θα κάτσω εδώ...», λέει, «με το μπαστούνιακι, θα πέσω κάτω απ' το μπαλκόνι, να σκοτωθώ!...» Κι όμως, όχι δεν σκοτώθηκε, έζησε, παντρεύτηκε, έκανε δύο κόρες, έκανε εγγόνια [με καμάρι] ε, τον υποστήριξε μετά βέβαια το κράτος, του έδωσε πολλές παροχές, του 'χει δώσει ένα περίπτερο στην Ομόνοια, ακόμα το έχει, οικόπεδο στο Βύρωνα, έχτισε για τις κόρες του, τις προίκισε, ε.....

Σ: Η δική σου έγγαμη ζωή πώς ήτανε;

A: Ε, η δική μου, καλή ήτανε. Ωραία ήτανε, μετά, εντάξει, πήραμε τα πάνω μας, τελείωσαν όλ' αυτά, οι πόλεμοι... κι αυτά, ε, είχαμε πολλά... επειδή δεν είχαμε παιδιά, το είχαμε ρίξει στα ταξίδια!.. Μόλις παίρνουμε την άδεια, γιατί δεν υπήρχε και πολλή άδεια τότε, δεκαπέντε μέρες το χρόνο, φεύγαμ' εμείς! [μου δείχνει εν τω μεταξύ με το χέρι της μια μαονί εταζέρα, φορτωμένη με χίλια δύο σουβενίρ...] Ε, είχαμ' αρχίσει ... το πρώτο μας ταξίδι το κάναμε στη Ρόδο και λέγαμ' αυτό είναι το... γαμήλιο ταξίδι, το ταξίδι του μέλιτος [χαμογελάει...]!.... Μετά από τόσα χρόνια, μετά από πέντε χρόνια, γιατί γύρω στα '50-'51 παντρεύτηκα, πήγαμε το πρώτο μας ταξίδι... στη Ρόδο! Ε, μου άρεσε βέβαια, για πρώτη φορά που βγήκα έξω... Ε, ύστερα αρχίσαμε, κάθε χρόνο πηγαίναμε και σ' ένα νησί.... στην Ελλάδα. Άμα μεγαλώσαμε πιο πολύ, πήγαμε και στο εξωτερικό, πήγαμε και σε πολλά.... σ' όλη την Ευρώπη σχεδόν... κι εδώ πάλι... πηγαίναμε όταν είχε κάτι ψευτορεπό, πάλι σε διάφορα νησιάκια. Μ' αρέσαν πολύ οι εκδρομές. Κι ακόμα- ακόμα, όσο μπορώ πάω. Ε, καλά πέρασα... ήσυχα, νοικοκυρεμένα, τι άλλο... αυτά... [χαμογελά αμήχανα, δακρύζει...]

Σ: Δηλαδή... Ευχαριστημένη;

A: Ευχαριστημένη, δόξα τω Θεώ, τώρα τα γεράματα τι γίνονται... τι γίνονται;...

Σ: Ωραία... εντάξει, θειούλα μου, σ' ευχαριστώ πολύ!... Έλα, μη δακρύζεις μωρέ τώρα... Με κάλυψες πλήρως, σ' ευχαριστώ πολύ...